

การพัฒนาารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผ้าย้อมคราม

The Development of Knowledge Management Model for Local Wisdom in Indigo Dyed Textile

ชัยโรจน์ ชนสันติ¹

มาลี ไชยเสนา²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานีดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามแบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม เก็บข้อมูล ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คนสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมคราม 4 คน ขั้นตอนที่ 2 ร่างและทดลองใช้รูปแบบ โดยจัดสนทนากลุ่มแล้วนำร่างรูปแบบไป

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

² รองศาสตราจารย์ประจำสาขาพุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ทดลองในกลุ่มที่เริ่มก่อตั้ง ขึ้นตอนที่ 3 ประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ จากผู้ทรงคุณวุฒิ 18 คน สถิติที่ใช้ในการวิจัย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม พบว่า มีการรวบรวมและจัดแสดงความรู้ที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน การวิเคราะห์ องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม 1) หลักการ คือ การรวบรวมองค์ความรู้ อย่างเป็นระบบ 2) วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มพัฒนาตนเองในการจัดการความรู้ 3) มีกระบวนการ จัดการความรู้ 5 ขั้นตอน คือ (1) การบ่งชี้ความรู้ (2) การแสวงหาความรู้ (3) การจัดเก็บความรู้ (4) การแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ (5) การ ประยุกต์ใช้ความรู้ และ 4) มีเงื่อนไขความสำเร็จ คือ (1) การมีภาวะผู้นำ (2) วัฒนธรรมองค์กร ผลของการทดลองรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นผ้าย้อมคราม ในกลุ่มที่เริ่มก่อตั้ง จำนวน 16 คน มีความพึงพอใจใน ระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 4.56 ผลการประเมิน ความเหมาะสมและ ความเป็นไปได้ ของผู้ทรงคุณวุฒิ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.81 และ 4.77 ตามลำดับ

คำสำคัญ: รูปแบบ, การจัดการความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น,
ผ้าย้อมคราม

Abstract

This study aims to present a knowledge management model for local wisdom in indigo dyed textile in four northeastern provinces including Nakhon Phanom, Mukdahan, Amnat Charoen and Ubon Ratchathani. There were three steps in the conducting research. Research instruments were questionnaires, interviews, focused group interviews. The data were collected as follows: Step 1-study the knowledge management model for local wisdom in indigo dyed textile. The survey sample consisted of 20 people and in-depth interviews with four members of the indigo dyed cloth group; Step 2 - draft and test the model by setting the focused group interview and testing the draft in the group; Step 3 – evaluate the suitability and feasibility from 18 experts. Statistics, percentages, averages and standard deviation of the qualitative data were analyzed by content analysis. The research found that the knowledge management model for local wisdom in indigo dyed textile is collected and exhibited at the community learning center. Element analysis of knowledge management model for local wisdom in indigo dyed textile: 1) The principle is to gather knowledge systematically; 2) The objective is to self-develop the

members of the group in knowledge management; 3) There are five steps in knowledge management including: (1) indicating the knowledge (2) seeking for the knowledge (3) collecting the knowledge (4) exchanging and transferring the knowledge (5) applying the knowledge; and 4) the conditions for success are: (1) leadership and (2) corporate culture. The result of the experimental knowledge management model for local wisdom in indigo dyed textile of 16 members in the established group shows the satisfaction at the highest level with an average of 4.56. The evaluations of the suitability and feasibility from the experts show an average of 4.81 and 4.77 respectively.

Key words: model, knowledge management,
local wisdom, indigo dyed textile

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน และเป็นการดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามกาลเวลา ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีความเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี, 2530 : 6) โดยทั่วไปแล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะไม่ได้ถูกบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แม้ว่าในบางกรณี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางประเภท เช่น ภูมิปัญญาทางการแพทย์อาจมีการบันทึกไว้ในตำรายาโบราณบ้าง แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ซึ่งไม่มีการบันทึกไว้อย่างเป็นรูปแบบใดๆ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมักจะทำกันด้วยการบอกเล่าด้วยวาจา ระหว่างผู้คนในชุมชนเดียวกัน หรือระหว่างชุมชนหนึ่งไปสู่อีกชุมชนหนึ่ง และระหว่างคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดกันมาแต่โบราณ แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็หาได้เป็นสิ่งที่ล้าสมัยไม่บ่อยครั้งที่การค้นพบทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่กลับเป็นเพียงข้อมูลที่ยืนยันและพิสูจน์ความถูกต้องของภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่านั้น นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีลักษณะเป็นพลวัต (dynamic) คือ พัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เมื่อสภาพของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็จะถูกพัฒนาขึ้นให้สอดคล้องกับ ความต้องการของผู้คนในชุมชนนั้นด้วย (นันทน อินทนนท์, 2546: 143)

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาประเทศ ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product: OTOP) ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยได้รับมอบหมายจากรัฐบาล ดำเนินงานขับเคลื่อนโครงการ มุ่งเน้นการส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับภารกิจในการส่งเสริม กระบวนการพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ยึดประชาชนเป็น ศูนย์กลางและมีส่วนร่วม โดยมีหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1. การนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local yet Global) ผลิตภัณฑ์ต้องมีคุณภาพ ได้มาตรฐาน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับวัฒนธรรม และมี จุดเด่นเฉพาะ เป็นที่ยอมรับของตลาดภายในประเทศและตลาดโลก 2. พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self - Reliance - Creativity) ต้องมีการระดมความคิดในการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ได้สิ่งที่ดี

ที่สุดเท่าที่จะช่วยกันทำได้ โดยคำนึงถึงการรื้อฟื้นวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นให้สอดคล้องเหมาะสมไม่ซ้ำแบบกันและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้านและตำบล 3. การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) การสร้างบุคคลที่มีความคิดกว้างไกล มีความรู้ความสามารถให้เกิดขึ้นในสังคม มีการวางแผนการตลาด มุ่งเน้นการผลิตและบริการโดยคำนึงถึงผู้บริโภคเป็นหลัก (กรมการพัฒนาชุมชน, 2555: 11- 12)

ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2544 โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้เริ่มดำเนินเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันโดยแบ่งผลิตภัณฑ์ ออกเป็น 5 ประเภท คือ 1. อาหาร 2. เครื่องดื่ม 3. ผ้าและเครื่องแต่งกาย 4. ของใช้ ของตกแต่ง ของที่ระลึก 5. สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร และในปี พ.ศ. 2555 กลุ่มอาชีพและผู้ประกอบการทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ได้มาลงทะเบียนผลิตภัณฑ์ โอท็อป จำนวน 71,739 ผลิตภัณฑ์ เป็นประเภทผ้าและเครื่องแต่งกายจำนวน 17,196 ผลิตภัณฑ์ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2556: 116) ซึ่งมีกลุ่มทอผ้าและผู้ประกอบการเกี่ยวกับผ้าเป็นผู้ผลิตโดยได้นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทรงคุณค่า เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน อีกทั้งเป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ผ้าและเครื่องแต่งกายมีอยู่ทั่วภูมิภาคในประเทศไทย แต่ละภาคจะมีเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไป

ผ้าทอมือย้อมคราม ถือว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีจุดเด่นของชุมชนในจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน กล่าวคือ วัฒนธรรมการทอผ้าผูกพันกับชาวอีสานมาอย่างยาวนาน จากการศึกษาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีทำให้ทราบว่ามีการทอผ้าใช้ในภาคอีสานตั้งแต่ช่วงต้นของยุคโลหะหรือประมาณ 6000 ปีมาแล้ว การทอผ้าถือเป็นวิถีชีวิตของหญิงชาวอีสานที่ทอไว้ใช้ในครัวเรือนมาแต่อดีต โดยถือว่าเป็นงานจำเป็นของผู้หญิงอีสานที่ต้องเรียนรู้และปฏิบัติให้ชำนาญ เพื่อนำไปใช้

เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันและใช้ในพิธีการทางศาสนา และเป็นเครื่องบ่งบอกว่าผู้หญิงคนนั้นมีความเหมาะสม มีความพร้อมที่จะสามารถออกเรือนได้ ซึ่งกว่าจะมาเป็นผืนผ้าย่อมคราม ต้องผ่านกรรมวิธีต่างๆ มากมาย เช่น การปลูกฝ้าย การปลูกคราม การเข็นฝ้าย การย้อมคราม และทอด้วยมือบนกี่ทอผ้าพื้นเมือง

ปัจจุบันผ้าทอมือย้อมคราม กลายเป็นหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงของอีสาน ที่ถูกผลิตเป็นการค้าเป็นอาชีพเสริมจากการทำนา ถึงแม้รูปแบบผ้าจะถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการใช้งานและตลาดผู้บริโภคในปัจจุบัน แต่ก็ยังมีรากเหง้ามาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ก่อให้เกิดความแตกต่างกันของรูปแบบและวิธีการผลิตผ้าในแต่ละท้องถิ่น สำหรับแหล่งผลิตผ้าทอมือย้อมครามที่ยังมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งและมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ สกลนคร อุดรธานี ขอนแก่น และจังหวัดชายแดนลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง คือ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี กลุ่มทอผ้าย้อมครามจากจังหวัดเหล่านี้มีผลงานในการส่งผลิตภัณฑ์เข้าคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่เป็นประจำ และผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ถึงแม้ว่า ผ้าทอมือย้อมคราม จะเป็นที่ต้องการของตลาดเพียงใด ในทางกลับกันผู้ผลิตมีจำนวนเท่าเดิมและส่วนใหญ่อยู่ในวัยผู้สูงอายุ ไม่สามารถผลิตได้ทันตามความต้องการของตลาด ทั้งนี้การย้อมด้วยครามค่อนข้างเป็นงานละเอียด พิถีพิถัน สีครามที่นำมาย้อมเส้นด้ายหรือผ้าคือสีที่สกัดได้จากต้นคราม วัตถุดิบของสีธรรมชาติที่สามารถหาได้จากต้นไม้ ใบไม้ สามารถให้สีสันทันตามที่เราต้องการและด้วยกรรมวิธีการผลิตที่แตกต่างกันทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีความสวยงามและสีสันทันหลากหลาย ข้อดีของการทอผ้าที่ย้อมด้วยคราม คือไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของ

ผู้ผลิตและผู้บริโภคและไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม วัตถุดิบก็สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น โดยไม่ต้องใช้สื่เคมี ที่นำเข้าจากต่างประเทศ

สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จำแนกสีธรรมชาติจากพืช โดยใช้กรรมวิธีการย้อมเป็นเกณฑ์ได้ 2 กลุ่ม คือ 1. การย้อมแบบเย็นหรือการย้อมแบบหมัก เป็นสีย้อมที่ได้จากพืช เช่น ผลมะเกลือ ห้อม และคราม 2. การย้อมแบบร้อนจะเป็นสีย้อมที่ได้จากพืชทั่วไป และครั้ง โดยนำวัตถุดิบย้อมสีมาสับให้ละเอียดแล้วต้มให้เดือดเพื่อสกัดสารสีออกจากพืช จากนั้นนำมาย้อมกับเส้นใยแล้วทอเป็นผืนผ้าอย่างไรก็ตาม ผ้าทอมีย้อมสีธรรมชาติของชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นการย้อมด้วยคราม ซึ่งเป็นกรรมวิธีแบบย้อมเย็น อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสานที่นับวันจะถูกสืบทอดหายไปด้วยความยาก ความพิถีพิถันของกระบวนการผลิต (สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546: 9)

ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ภูมิปัญญาผ้าทอมีย้อมครามดำรงอยู่ คือ การจัดการความรู้ ให้องค์ความรู้ไหลเวียนอยู่ในชุมชน เนื่องจากการจัดการความรู้เป็นกระบวนการในการล้วงเอาความจริงภายในองค์กรออกมา จากนั้นทำการเปลี่ยนรูปและเผยแพร่องค์ความรู้นั้นผ่านทางหน่วยงานต่างๆ ขององค์กร ดังนั้นองค์กรสามารถใช้องค์ความรู้ร่วมกันได้ ซึ่งเมื่อนำองค์ความรู้ไปใช้งานแล้ว องค์ความรู้นั้นจะไม่หมดสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้อีก องค์ความรู้จะช่วยทำให้องค์กรสามารถค้นหา คัดเลือก จัดการ เผยแพร่ และส่งมอบข่าวสารและความเชี่ยวชาญในการแก้ไขปัญหาที่สำคัญได้ การจัดการกับองค์ความรู้นั้น จะทำการเปลี่ยนรูปข้อมูลและข่าวสารให้อยู่ในรูปขององค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาได้ และต้องสามารถใช้ได้ผลกับทุกๆ หน่วยงาน และกับทุกๆ คนภายในองค์กร

ผู้วิจัยจึงได้นำกระบวนการจัดการความรู้ของสำนักงาน ก.พ.ร. และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ ซึ่งสรุปไว้ 7 ขั้นตอน 1. การบ่งชี้ความรู้ 2. การสร้างและแสวงหาความรู้ 3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ 4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ 5. การเข้าถึงความรู้ 6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ 7. การเรียนรู้ (สำนักงาน ก.พ.ร. และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2548: 5-6) มาเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ โดยศึกษาในกลุ่มทอผ้าย้อมครามของ 4 จังหวัดลุ่มน้ำโขงตอนล่าง คือ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ มุกดาหาร และนครพนม โดยแบ่ง เป็น 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มที่มีศักยภาพ 4- 5 ดาว 2. กลุ่มที่กำลังพัฒนา 1-3 ดาว ของแต่ละจังหวัด

ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาสภาพการจัดการความรู้ และพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามที่เหมาะสมเพื่อให้มีการสืบสาน ถ่ายทอด และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่จะสามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับคนชุมชน และเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คนรุ่นหลังในชุมชนได้เรียนรู้ จัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบ ประยุกต์ใช้ และพร้อมที่จะเผยแพร่องค์ความรู้ต่อไป.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม
2. เพื่อสร้างและพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม
3. เพื่อประเมินผลรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม

กรอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม
2. แนวคิดเรื่องรูปแบบ
3. แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้

ขอบเขตในการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ของการศึกษา คือ กลุ่มทอผ้าย้อมครามใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ 1.นครพนม 2.มุกดาหาร 3.อำนาจเจริญ 4.อุบลราชธานี

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา 3 องค์ประกอบ คือ 1. องค์ความรู้ 2. กระบวนการจัดการความรู้ 3. เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ

2.1 องค์ความรู้ผ้าย้อมคราม

2.2 กระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอน (สำนักงาน ก.พ.ร. และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2548 : 5-6)

2.2.1 การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)

2.2.2 การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)

2.2.3 การจัดการความรู้เป็นระบบ (Knowledge Organization)

2.2.4 การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)

2.2.5 การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)

2.2.6 การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing)

2.2.7 การเรียนรู้ (Learning)

2.3 เงื่อนไขที่ทำให้กระบวนการจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ

2.3.1 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้

2.3.2 วัฒนธรรมองค์กร

2.3.3 ภาวะผู้นำ

2.3.4 เทคโนโลยี

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับ รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอมือย้อมคราม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูลหลายวิธีสืบค้นควบคู่กัน ซึ่งข้อมูลที่เป็นหัตถ์ภูมิ ใช้วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูลโดยการวิจัยทางเอกสาร ส่วนข้อมูลปฐมภูมิใช้วิธีการวิจัยภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์ ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยวิธีการวิจัย ดังต่อไปนี้

การดำเนินการขั้นที่ 1 ศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นย้อมคราม

การดำเนินการขั้นที่ 2 ร่างและทดลองใช้รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม

การดำเนินการขั้นที่ 3 การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมสีคราม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.สภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม
- 2.รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามที่เหมาะสม
- 3.เงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม 2) เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม 3) เพื่อประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนประกอบด้วย 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าย้อมคราม ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมคราม

1. บ้านโนนสะอาด ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

2. บ้านดอนตาลตำบลดอนตาล อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

3. บ้านคำเตื่อย ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอขามุนาม จังหวัดอำนาจเจริญ

4. บ้านบก ตำบลพะลาน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม ผู้วิจัยดำเนินการสร้างร่างรูปแบบโดยการสนทนากลุ่มในกลุ่มทอผ้าย้อมครามที่โดดเด่น เพื่อพิจารณาร่างรูปแบบและทำการตรวจสอบความสอดคล้องและความตรงตามเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำไปทดลองใช้ในกลุ่มที่เริ่มก่อตั้งที่บ้านนาคอย ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม ผู้วิจัยดำเนินการ โดยนำรูปแบบการจัดการความรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามที่พัฒนาขึ้นไปประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม สามารถสรุปผลการวิจัย ออกเป็น 3 ตอน ตามวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาสภาพทั่วไปและสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าย้อมคราม พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมคราม ทั้ง 4 จังหวัด มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าย้อมคราม มาหลายชั่วคน สมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามร้อยละ 45 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี รองลงมาร้อยละ 40 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี อายุสูงสุด 65 ปี ต่ำสุด 25 ปี อายุเฉลี่ย 48 ปี โดยทั้ง 4 กลุ่ม มีการจัดการความรู้ในรูปแบบศูนย์เรียนรู้ชุมชน และมีความรู้ในเรื่องการย้อมคราม คิดเป็นร้อยละ 70 ส่วนกระบวนการจัดการความรู้ ที่ทั้ง 4 กลุ่ม ได้ระบุไว้ ดังนี้

1. การบ่งชี้ความรู้ 5 ด้าน ได้แก่ 1. การปลูกฝ้าย 2. การปลูกคราม 3. การย้อมคราม 4. การมัดหมี่ 5. การทอผ้า

2. การแสวงหาความรู้ 3 ด้าน ได้แก่ 1. จากการฝึกอบรมสัมมนา 2. จากการศึกษาดูงานนอกสถานที่ 3. จากระบบอินเทอร์เน็ต

3. การจัดเก็บความรู้ 3 ด้าน ได้แก่ 1. จัดเก็บเป็นเอกสาร 2. จัดเก็บในรูปแบบศูนย์เรียนรู้ชุมชน 3. จัดเก็บในระบบสารสนเทศ

4. การแลกเปลี่ยนและการถ่ายทอด 3 ด้าน ได้แก่ 1. การเรียนรู้ภายในกลุ่ม 2. การเป็นวิทยากรถ่ายทอดภายนอกกลุ่ม 3. การสร้างเครือข่ายกลุ่มทอผ้าย้อมคราม

5. การประยุกต์ใช้ความรู้ 3 ด้าน ได้แก่ 1. การปรับปรุงคุณภาพการย้อมคราม 2. การมีผ้าลายลักษณะของกลุ่ม 3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบ

ตอนที่ 2 การร่างและทดลองใช้รูปแบบการจัดการความรู้
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่าล้อมครม พบว่ารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นผ่าล้อมครม ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ

1. หลักการของรูปแบบ คือ การรวบรวมองค์ความรู้ที่ฝังลึกและ
ชัดแจ้งและให้มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยการบันทึกเป็นลายลักษณ์
อักษร

2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

2.1 เพื่อให้สมาชิกกลุ่มทอผ่าล้อมครม รวบรวมองค์ความรู้
อย่างเป็นระบบ

2.2 เพื่อให้สมาชิกกลุ่มทอผ่าล้อมครม พัฒนาตนเองเป็นผู้
ถ่ายทอดความรู้

3. กระบวนการของรูปแบบ

กระบวนการของรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ผ่าล้อมครม ประกอบด้วย

3.1 การบ่งชี้ความรู้

3.2 การแสวงหาความรู้

3.3 การจัดเก็บความรู้

3.4 การแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้

3.5 การประยุกต์ใช้ความรู้

4. การประเมินผลของรูปแบบ ดำเนินการโดยใช้แบบ
ประเมินความสำเร็จ 8 ประเด็น คือ 1) เป้าหมายของการจัดการความรู้
2) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการยอมรับ 3) การมีส่วนร่วมภาพที่
ดีภายในกลุ่ม 4) การบ่งชี้ความรู้ 5) การแสวงหาความรู้ 6) การจัดเก็บ
ความรู้ 7) การแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ 8) การประยุกต์ใช้ความรู้

ในการทดลอง ผู้วิจัยใช้ขั้นตอนการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอด
ความรู้ โดยการสาธิตการล้อมครม ในกลุ่มทอผ่าล้อมครมที่เริ่มก่อตั้ง

ใหม่ ที่บ้านนาคอย ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ผลการประเมินความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยรวม 4.56 โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จในด้านการมีภาวะผู้นำ วัฒนธรรมองค์กร การมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้และเทคโนโลยี ตามลำดับ

ตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฮ่อมครามโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า

การประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าฮ่อมครามเป็นการนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ของรูปแบบกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 18 คน ผลการประเมินในภาพรวม พบว่า มีระดับความเหมาะสมในระดับมากที่สุดโดยมีค่าเฉลี่ย 4.81 และมีระดับความเป็นไปได้ ในระดับมากที่สุดโดยมีค่าเฉลี่ย 4.77

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยสามารถอภิปรายผล โดยนำเสนอเป็น 3 ส่วนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาสภาพทั่วไปและสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฮ่อมคราม

จากสภาพทั่วไปของกลุ่มทอผ้าฮ่อมคราม ทั้ง 4 กลุ่ม สืบเชื้อสายเผ่าภูไท 2 กลุ่ม เผ่าลาว 1 กลุ่ม และเผ่ากะเลิง 1 กลุ่ม ทั้ง 4 กลุ่มมีการใช้ผ้าฮ่อมครามเป็นเครื่องแต่งกายประจำเผ่า มีการรวมกลุ่มเป็นระบบเครือข่ายดี ทั้ง 4 กลุ่ม มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากทางราชการอย่างใกล้ชิด เช่น จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานการศึกษา นอกโรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สอดคล้องกับ พัชรานิ หนูจันทร์. (2553: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการกลุ่มอาชีพผ้า

ย้อมคราม เทศบาลตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมคราม ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากเทศบาลตำบลกุดบาก นอกจากนี้แล้ว กลุ่มอาชีพผ้าย้อมคราม ยังมีความต้องการในเรื่องการจัดการด้านการตลาด และการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับสินค้า

ในส่วนของการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน สอดคล้องกับ วลัยลักษณ์ อริยสัจเจวคิน (2552:บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา: ผ้าจกคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี พบว่า ชุมชนไท-ยวนราชบุรี ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ชุมชนผลิตขึ้นมาใช้เอง และแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งได้แก่ภูมิปัญญาการทอผ้าจกมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นชุมชน

กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม ที่กล่าวว่า 1. การบ่งชี้ความรู้ในด้านการปลูกฝ้าย การปลูกคราม การย้อมคราม การมัดหมี่ การทอผ้า 2. การแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์โดยการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน 3. การจัดเก็บความรู้ ในรูปเอกสาร จัดแสดงในศูนย์เรียนรู้ชุมชนและระบบสารสนเทศ 4. การแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ 1) ภายในกลุ่ม 2) เป็นวิทยากรภายนอกกลุ่ม 3) การสร้างเครือข่ายกลุ่มทอผ้าย้อมคราม 5. การประยุกต์ใช้ความรู้ ได้แก่ 1) การปรับปรุงคุณภาพการย้อมคราม 2) การมีผ้าลายเอกลักษณ์ของกลุ่ม 3) การแปรรูปผลิตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบ สอดคล้องกับ วลัยลักษณ์ อริยสัจเจวคิน (2552 : บทคัดย่อ) ได้จัดการความรู้เรื่องผ้าจกว่า 1. มีการจัดพิมพ์องค์ความรู้ในลักษณะหนังสือ 2. มีการนำเทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์มาใช้จัดเก็บองค์ความรู้และเป็นสื่อการสอน 3. สร้างพิพิธภัณฑ์รวบรวมวัตถุที่เป็นตัวแทนขององค์ความรู้ 4. กระจายองค์ความรู้สู่ชุมชนมีการจัดตั้งสถานที่ทอผ้าจก 5. มีการเสริมหลักสูตร การเรียนการสอนทอผ้าจกภายในและภายนอกชุมชน

ตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าย้อมคราม

รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม ที่มีผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) กระบวนการของรูปแบบ 4) การประเมินรูปแบบ ซึ่งขั้นตอนในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบนั้น เกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบของรูปแบบในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบในครั้งนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ สมาน อัสวภูมิ (2537:17) ที่กล่าวว่า ในการกำหนดองค์ประกอบของแบบจำลองว่า ประกอบด้วยอะไรบ้าง จำนวนเท่าใด มีโครงสร้างและความสัมพันธ์กันอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่เรากำลังศึกษาหรือจะออกแบบ แนวคิด ทฤษฎี หลักการพื้นฐานในการกำหนดแบบจำลองนั้นๆ เป็นหลัก

สำหรับหลักการของรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม คือ การรวบรวมองค์ความรู้ที่ฝังลึกและขัดแย้งและมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือในระบบสารสนเทศ สอดคล้องกับ ศิริสุภา และคณะ (2550: 94) รายงานการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้า บ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก จากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านผลิตภัณฑ์สิ่งทอและด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ พบว่า ในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าทอแนวทางที่เป็นไปได้คือตัวอย่างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในองค์กร ในกลุ่มอย่างต่อเนื่อง และกำหนดกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ที่ส่งเสริมการสร้างความรู้ และส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยนำข้อมูลที่ได้มา

สังเคราะห์เป็นสารสนเทศและอาศัยเทคโนโลยีด้านข้อมูล
ด้านคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องช่วยเพิ่มพลังในการจัดการเรียนรู้

สอดคล้องกับ สุภารัตน์ และคณะ (2548: บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง
การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้าย ผ้าสีเปลือกไม้ บ้านโนนศึกษา
ตำบลนาอุดม อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลจากการศึกษาเบื้องต้น
สามารถนำความรู้ไปส่งเสริมและสนับสนุน ความรู้ผ้าฝ้ายย้อมสีเปลือกไม้
ของชุมชนให้คงอยู่และสามารถถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นหลังหรือผู้สนใจได้
ในสื่อรูปแบบ E-learning ผ้าฝ้ายย้อมสีเปลือกไม้ ที่ได้รวบรวมและจัดการ
ความรู้แล้วนำไปเผยแพร่ให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่เสื่อมสลายไปตาม
กาลเวลา

**ตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ผ้าย้อมคราม เป็นการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของ
รูปแบบ มีความสำคัญที่จะให้ได้มาซึ่งรูปแบบในการวิจัยที่มีคุณภาพ
ประสิทธิภาพ เทียบตรง และเชื่อถือได้**

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยของวัฒนา พุฒิชาติ (2557 : 230-231) เรื่อง
รูปแบบการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในหมู่บ้านชายแดน ไทย-ลาว
ที่ได้นำแนวคิดของ Join Committee on Standards for Educational
Evaluation โดยนำเสนอหลักการประเมิน เพื่อให้เป็นบรรทัดฐานของกิจกรรม
การตรวจสอบรูปแบบซึ่งแบ่งเป็น 4 หมวด คือ มาตรฐานด้านความเป็นไป
ได้ เป็นการประเมินความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง มาตรฐานด้าน
ความเป็นประโยชน์ เป็นการตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้รูปแบบ
มาตรฐานด้านความเหมาะสม มาตรฐานด้านความถูกต้องครอบคลุมเป็น
การประเมินความน่าเชื่อถือและได้สาระครอบคลุมครบถ้วน ตามความ
ต้องการอย่างแท้จริง มาประยุกต์ใช้ในการสร้างแบบสอบถามรูปแบบ
เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้

แล้วทำการประเมินความสอดคล้องและความเป็นไปได้ของรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฝ้าย้อมคราม โดยผู้ทรงคุณวุฒิ สอดคล้องกับแนวความคิดของ พูนสุข ทิงคานนท์ (2540:54) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการทดสอบรูปแบบในทางสังคมที่ใช้ตัวบุคคลเป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยให้ความเชื่อถือไว้ว่า ผู้ทรงคุณวุฒินั้น เที่ยงธรรมและมีคุณพินิจที่ดี ทั้งนี้มาตรฐานและเกณฑ์การพิจารณาต่างๆ นั้นจะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ความชำนาญและวิจารณญาณของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ข้อสรุปที่มีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่สำคัญทั้งจากการศึกษาเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูล ในกลุ่มทอฝ้าย้อมคราม จึงให้ข้อเสนอแนะไว้ดังมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรสนับสนุนงบประมาณให้ชุมชนในการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นฝ้าย้อมคราม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนหรือภายนอกชุมชน อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ

เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น ควรจัดทำข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการสอบถามจากผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น บางภูมิปัญญาสามารถต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ทรงคุณค่า

3.ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะพื้นที่ 4 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มแม่น้ำโขง คือ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ซึ่งถือว่าเป็นจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ถ้าหากมีการวิจัยในครั้งต่อไปในพื้นที่อื่นก็จะทำให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบกับกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฝ่ายย่อมครมในครั้งนี

รายการอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2555). **การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2555). **โครงการสร้างนักธุรกิจ OTOP**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- นันทน อินทนนท์. (2546). ความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาและผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น. **วารสารกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ**. 142-180. กรุงเทพฯ: ม.ท.ป.
- ประเวศ วะสี. (2530). **การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- พัสรานี ทนุจันทร์. (2553). **การบริหารจัดการกลุ่มอาชีพผ้าไหมครามเทศบาลตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร**. การศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พูนสุข หิงคานนท์. (2540). **การพัฒนาการจัดรูปแบบการจัดองค์การของวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วลัยลักษณ์ อริยสัจเวคิน. (2555). **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีศึกษา: ผ้าจกคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี**.

วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วัฒนา พุฒิชชาติ. (2557). **รูปแบบการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในหมู่บ้านชายแดนไทย-ลาว**. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ศิริสุภา เอมหยวก และคณะ. (2550). **รายงานการวิจัยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้า บ้านคลองเตย ตำบลบึง
กอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก**. มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพิบูลสงคราม.

สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
(2546). **คู่มือย้อมสีธรรมชาติ ฉบับผู้รู้ท้องถิ่น โครงการฝ้าย
แกมไหม**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมาน อัครภูมิ. (2537). **การพัฒนารูปแบบการบริหารการ
ประถมศึกษาในระดับจังหวัด**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงาน ก.พ.ร. และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (2548). **คู่มือการ
จัดทำแผนการจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ก.พ.ร.
และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.

สุดารัตน์ ภัทรดุลพิทักษ์ และคณะ. (2548). **รายงานการวิจัยเรื่อง
การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าฝ้ายย้อมสีเปลือกไม้
บ้านโนนศึกษา ตำบลนาอุดม อำเภอโพธารอง จังหวัด
ร้อยเอ็ด**. มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.